

تأثیر مرزها بر امنیت پایدار مناطق مرزی با تأکید بر رویکرد توسعه اقتصادی

(مورد مطالعه: شهر آبادان)

فاطمه پیری^۱، محمدعلی فیروزی^۲

تاریخ دریافت: 1399/04/24

از صفحه 77 تا 100

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی

تاریخ پذیرش: 1399/08/25

سال هشتم، شماره سی و یکم، پاییز 1399

چکیده

مناطق مرزی کشور بخشی از عرصه سرزمین ملی محسوب می‌شوند که به دلیل موقعیت جغرافیایی خود و دوری از مرکز اصلی سرزمین، شرایط متمایزی را دارا هستند. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر مرزها بر امنیت پایدار مناطق مرزی با تأکید بر رویکرد توسعه اقتصادی شهرآبادان انجام شده است. این پژوهش از نوع کاربردی و به لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی با فن پیمایشی است. نمونه‌گیری از نوع تصادفی و حجم نمونه (۳۸۳) نفر برآورد شده؛ در تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از آزمون‌های آماری تی تست تک نمونه‌ای، ضریب همبستگی پیرسون و همچنین رگرسیون چندگانه، استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان‌دهنده تأثیر مثبت مرز در کلیه شاخص‌های موردنظر پژوهش می‌باشد. بعد امنیت اقتصادی و امنیت معیشت نسبت به سایر ابعاد در سطح بالاتری قرار دارند. با توجه به مقدار $(p < 0/000)$ ارتباط معنی‌داری بین نقش مرز و امنیت مناطق مرزی وجود دارد. همچنین بین اشتغال و توسعه اقتصادی با سطح معناداری $(p < 0/000)$ ، رابطه مستقیم و قوی وجود دارد. سنجش و رتبه‌بندی مهم‌ترین موانع و تهدیدات امنیتی در منطقه مرزی مورد مطالعه نشان داد که تهدیدات زیست‌محیطی و رفت‌وآمدهای غیرقانونی، به ترتیب با میزان بتای (۰/۵۶۵) و (۰/۵۳۷)، بیشترین میزان تأثیر را بر متغیر امنیت مرزی دارند؛ همچنین متغیرهای اعتماد به مرزنشینان و اقلیت‌های قومی و مذهبی به ترتیب با میزان بتای (۰/۲۲۷) و (۰/۲۳۱)، کمترین تأثیر را بر ناامنی مرزی در منطقه مورد مطالعه دارند.

کلیدواژه‌ها: مرز، امنیت پایدار، توسعه اقتصادی، شهرآبادان، خوزستان.

1- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران، (نویسنده مسئول)، fatemepiri607@ yahoo.com

2- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.

مناطق مرزی کشور بخشی از عرصه سرزمین ملی محسوب می‌شوند که به دلیل موقعیت جغرافیایی خود و دوری از مرکز اصلی سرزمین، شرایط متمایزی را دارا هستند. این مناطق هرچند در یک نگرش پایدار سیستمی، می‌بایست تکمیل‌کننده نارسایی‌های درون سرزمینی و مکمل فعالیت‌های موجود در آن باشند؛ اما به دلیل تعارضات ایجادشده و گسستگی نظام‌های عملکردی متقابل، در یک فرآیند غیربرنامه‌ای، نه تنها در جهت ارتقاء منافع ملی حرکت نمی‌کنند، بلکه گاه به‌عنوان یک تهدید فزاینده علیه امنیت و یکپارچگی سرزمین مادر نیز مطرح می‌شوند (صابر و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۸).

مرزها به‌طور کلی تعیین‌کننده حدود و قلمرو حاکمیت، صلاحیت و مالکیت یک حکومت سیاسی هستند و کشورها و دولت‌ها را از یکدیگر جدا و متمایز می‌کنند. به‌طور کلی مرز خطی است که «اینجا» را از «آنجا» و «یا» را از «ما» را از «آن‌ها» جدا می‌کند. این مفهوم در مناطق مرزی کشورها اهمیتی دوچندان دارد؛ زیرا علاوه بر برقراری امنیت اجتماعی، روند توسعه و امنیت کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ به‌طوری‌که کشورهای درگیر با مسائل ناامنی در مناطق مرزی دریافته‌اند که به دلایل مختلف از جمله فقر، تنگدستی و غیره، ناامنی گسترش‌یافته و این ناامنی به‌طور مستقیم به کل کشور منتقل شده است (جان‌پرور و همکاران، ۲۰۱۳: ۶۳). مناطق مرزی به دلیل تماس با محیط‌های گوناگون داخلی و خارجی از ویژگی‌های خاصی برخوردارند (کوزه‌گرکالنجی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۶). وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز بین کشورهای مجاور و آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات مختلف در این مناطق اهمیت ویژه‌ای را در فرآیند برنامه‌ریزی‌های توسعه، امنیت و آمایش به مناطق مرزی داده است. بر همین اساس، مسئله حفظ و گسترش امنیت مرزی، به‌ویژه در کشورهایی که دارای مرز مشترک طولانی با همسایگان خود هستند، همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان بوده است (کریمی و وفایی، ۱۳۹۲: ۹۶). مناطق مرزی ایران، از نقاط حساس و راهبردی کشور به حساب می‌آیند. طبیعت منزوی و غیرحاصلخیز مناطق مرزی، به‌خصوص در عرصه‌های کوهستانی و بیابانی ایران، پیوسته به دلیل فقدان رفاه و نبود انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه‌ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده‌اند (احدپور، ۱۳۹۱: ۹۴). در واقع توجه به امور اقتصادی مردم در خدمت اهداف سیاسی

بوده است؛ زیرا رفاه اقتصادی، مردم را ترغیب به ماندن در مرزها کرده و حفاظت از مناطق مرزی را برای حکومت تسهیل کرده است. همچنین مرزنشینان به هنگام بروز بحران‌های سیاسی مثل جنگ، مدافعان اولیه حدود و ثغور کشور هستند؛ بنابراین مسائل مردمان مناطق مرزی نیز در کانون توجه آنان قرار می‌گیرد (راشکی قلعه نوع، ۱۳۹۳: ۶). بدیهی است امنیت مرزها پشتوانه‌ای محکم برای امنیت انسانی با ابعاد متنوعش در داخل کشور است و هرگونه ناامنی در مرز می‌تواند در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اختلال ایجاد کند. در مقابل امنیت مطلوب می‌تواند در حد خود در امنیت مرزی و داخلی کشور سهم بسیار برجسته‌ای را به خود اختصاص دهد (سیاری، ۱۳۹۱: ۱۳۲). آنچه مسلم است در آینده مرزها حالت نمادین پیدا می‌کنند و تنها به‌عنوان جداکننده ملت‌ها عمل خواهند کرد؛ چیزی شبیه آنچه ما امروز در بین کشورهای اروپایی شاهد هستیم (علمدار و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۹). در مناطق آزاد اهمیت و نقش مرزها به‌عنوان محرک‌های توسعه منطقه‌ای انکارناپذیر است. در نواحی مرزی، مرزها با توسعه منطقه‌ای در نواحی پیرامونی خود ارتباط تنگاتنگی دارند. نقش مرزها متناسب با زمان، تغییر می‌کند. هر کدام از این نقش‌ها می‌توانند در نوع نگاه به مناطق پیرامون مرزها و سیاست‌های اتخاذشده درباره توسعه این مناطق، تأثیرگذار باشند (قالیباف و کرمی، ۱۳۹۰: ۱۳۵)؛ بنابراین حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی، دغدغه همیشگی کشورهای است که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود هستند (خرازیان و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۰). امنیت پایدار در شهرهای مرزی از این‌رو اهمیت بیشتری دارد که گذرگاه‌های ورودی و خروجی کالاها به شمار می‌روند و هر کشوری در تلاش است تا امنیت پایدار را در این کانون‌ها و محورها برقرار سازد. امنیت در تمام ابعاد روزانه فرد حاضر است و تمامی ابعاد زندگی بشر را در بر می‌گیرد. صحبت از امنیت فردی، امنیت ملی، امنیت اجتماعی، امنیت هوایی، امنیت جاده‌ای، امنیت غذایی و غیره نشانی از فراگیر بودن امنیت در تمام وجوه زندگی فردی است (سعادت‌ی جعفرآبادی و زیرکی، ۱۳۹۴: ۵). در دهه‌های اخیر در تحقیقات توسعه‌ای شامل تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک به مناطق مرزی و تأثیرات مرزی توجه بسیاری صورت گرفته است. این رغبت و علاقه زیاد به مناطقی که در امتداد مرزهای همگرایی کشورها قرار گرفته‌اند به‌طور مشخصی از این تصور نشأت گرفته که این مناطق

جغرافیایی ویژه، ممکن است موجب ایجاد سازگاری و همسانی اقتصادی در همگرایی بین کشورها شوند (نیر، 2005: 71). مرزهای جنوب غربی کشور از جمله شهرآبادان که یکی از شهرهای مهم خوزستان می باشد، با توجه منابع نفتی در این مناطق برای کشور ایران دارای اهمیت ویژه ای است و کشور ایران به هیچ وجه حاضر به از دست دادن این مناطق نیست و برای حفاظت از این مناطق از هیچ تلاشی فروگذار نکرده است. شهرداری آبادان دارای سه منطقه شهرداری و (11) سازمان وابسته است. این شهر از سال های دور، دارای فرودگاه بین المللی، گمرک، اداره بندر و کشتیرانی، منطقه آزاد تجاری اروند، مرکز صداوسیما، پالایشگاه و پتروشیمی می باشد (سعدونی، 1395: 95). با توجه به مباحث مطرح شده این پژوهش سعی دارد شهرآبادان را به عنوان الگویی از شهرهای مرزی مورد مطالعه قرار دهد. شهرآبادان در نقطه اتصال مناطق جنگی واقع شده و گروه های بازدیدکننده زیادی از این مسیر عبور می کنند و از سوی دیگر این شهر به عنوان منطقه آزاد تجاری مطرح است؛ بنابراین پژوهش حاضر در پی آن است تا مهم ترین تأثیرات مرز بر ابعاد امنیتی شهرآبادان را بررسی کند.

مبانی نظری پژوهش

امنیت

در فرهنگ فارسی معین، امنیت در معانی ایمن بودن، ایمن شدن، در امان بودن، بی بیومی و نبود ترس است. تعریف لغوی امنیت عبارت است از حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت های شخصی) (زارعی، 1391: 133). اگر این امنیت در مناطق مرزی حاکم باشد و این مناطق از هرگونه فعالیت غیرقانونی از قبیل قاچاق کالا و موادمخدر، تردهای غیرمجاز و شرارت به دور باشد؛ امنیت مرزی شکل می گیرد (موسوی، 1392: 58).

امنیت مرزی

امنیت مرزی به معنای جلوگیری از هرگونه اعمال منافی قانون در طول مرزهای یک کشور و قانونی کردن تردد اشخاص، حمل و نقل کالا و حیوانات اهلی با رعایت ضوابط قانونی

تأثیر مرزها بر امنیت پایدار مناطق مرزی با تأکید بر رویکرد توسعه اقتصادی... 81

از طریق دروازه‌های مجاز مرزی است (پیری و ملکی، ۱۳۹۸: ۱۱۸)؛ بنابراین اگرچه آمایش مناطق مرزی یک نوع فن برنامه‌ریزی است؛ اما خود بر پایه‌های نظری و روش‌شناسی علمی خاص متکی است که ضمن تحلیل و تفسیر شرایط و ویژگی‌های مناطق مرزی، موانع توسعه یا امنیت را توأمان در نظر گرفته و برای آن‌ها راه‌حل‌های یکپارچه‌ای ارائه می‌دهد تا اهداف توسعه و امنیت در مناطق مرزی را با یکدیگر منطبق سازد.

مرز

خط مشخصی است که جداکننده دو واحد سیاسی محسوب می‌شود و فقط محدود به سطح زمین نیست؛ بلکه مرزهای دولت به طرف بالا در یک سطح عمودی گسترش می‌یابد تا فضای ملی را تحدید کند و به طرف پایین پیش می‌رود تا حاکمیت دولت‌ها بر روی خشکی، دریا و هوا اعمال شود (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۹). گونه گسترش‌یافته این مفهوم، خط پیرامونی است که بخش پایانی گستره فعالیت یک ملت را مشخص می‌سازد و جنبه‌ای سیاسی پیدا می‌کند که مرز خوانده می‌شود (مجتهدزاده، ۱۳۸۹: ۴۷).

امروزه حفاظت و حراست از سرزمین در سراسر کره زمین برای تمام کشورها یک ارزش به حساب می‌آید. ضمانت تحقق این امر بدون شک مدیریت مرزها و داشتن مرزهایی با امنیت کامل می‌باشد (قالیباف، ۲۰۰۹: ۱). مرزها ممکن است به دو شکل از سوی دشمنان تهدید شوند؛ یکی تهاجم تمام‌عیار در قالب جنگ که اغلب به‌منظور براندازی رژیم صورت می‌گیرد و دیگر، هجوم‌های مقطعی که به شکل یورش‌های ناگهانی و یا شبیخون صورت می‌گیرد و بیشتر برای ایجاد ترس و وحشت در دل مردمان و سست کردن پایه‌های رژیم می‌باشند که گاه خود مقدمه جنگ خواهد بود (ابراهیم بای، ۲۰۰۶: ۵).

تبیین کارکردی سکونتگاه‌های مرزی

در واقع، آنچه به سکونتگاه مرزی هویت و ویژگی می‌بخشد، حضور مردمانی است که به‌صورت جوامع مرزنشین در دو سوی مرز استقرار یافته‌اند. این افراد و گروه‌ها، برخلاف نحوه نگاه و نظر دیگرانی که دور از مرزها زندگی می‌کنند، به طبع این تصور را دارند که مثلاً برای گذران زندگی، می‌توانند به‌سادگی از مرز بگذرند و به‌سوی دیگر حرکت کنند.

هنگامی که شرایط زیستی برای فرد یا گروهی، به‌ویژه ساکنان سکونتگاه‌های مرزی، در وطن خود دلخواه نباشد، این نوع احساس در قلب و ذهن آنان شکل می‌گیرد و با تصور اینکه دنیای بیرون آزادتر، دلخواه‌تر و برای زندگی و فعالیت مناسب‌تر است، پیوسته در این اندیشه‌اند که در اولین فرصت «مانع مرز» را از میان برداشته، به سرزمین آزاد متصور خود وارد شوند (روزاهنسی^۱، ۲۰۰۰: ۳۳). بخش ملموسی از کارکردهای بسیاری از سکونتگاه‌های مرزی در راستای مبادلات مرزی، شامل مبادلات تجاری، اجتماعی، سیاسی و مانند آن شکل گرفته‌اند، حال آنکه ممکن است سکونتگاهی مرزی باشد؛ اما دارای این خصوصیات مبادلاتی نباشد (داینر^۲، ۲۰۱۰: ۱۳). به گفته «کمیسون امنیت انسانی»، امنیت به معنی حفاظت از نیازهای اساسی زندگی انسان‌هاست، به شیوه‌ای که آزادی فردی و دستیابی به زندگی شرافتمندانه را ممکن سازد و به معنی حفاظت مردم از تهدیدات و توسعه سیستم‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است (چس^۳، ۲۰۰۳: ۴). امروزه دامنه امنیت افزون بر مسائل نظامی به ابعاد اقتصادی، غذایی، سلامتی، محیطی، فردی، اجتماعی و سیاسی قابل تقسیم است.

جدول شماره (۱). ابعاد مختلف امنیت و تهدیدات امنیتی علاوه بر بعد نظامی.

ابعاد امنیت	نمونه‌هایی از تهدیدات و مهم‌ترین چالش‌های اصلی
اقتصادی	فقر و توسعه‌نیافتگی اقتصادی ناشی از سوء مدیریت نظام سیاسی داخلی یا از تخصیص ناعادلانه ثروت؛ بیکاری و تبعات ناشی از آن.
غذایی	گرسنگی و قحطی.
سلامتی	بیماری‌های عفونی کشنده؛ غذای ناسالم؛ سوء تغذیه؛ فقدان دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی اولیه.
زیست‌محیطی	تخریب و آلودگی محیط‌زیست، کاهش منابع طبیعی، سوانح طبیعی، تخریب لایه اوزون، گرم شدن تدریجی زمین، از بین رفتن جنگل‌ها، قحطی و خشک‌سالی و ...
اجتماعی	رشد زیاد جمعیت، انفجار جمعیت و تراکم در کلان‌شهرها، مهاجرت‌های بی‌رویه، تنش‌های نژادی، مذهبی و هویتی؛ بی‌سوادی، آسیب‌های اجتماعی شامل: اعتیاد، شیوع بیمارهای خطرناک، جرم و جنایت.
سیاسی	در سطح داخلی شامل مسائلی چون فقدان دموکراسی، بی‌ثباتی حکومت‌ها، سرکوبی سیاسی، تجاوز و نقض حقوق بشر، بر خوردهای قومی و مذهبی، گسترش تروریسم، منازعات و جنگ‌ها می‌باشد.

منبع: چس، (۲۰۰۳)، ص: ۷.

برای بقاء و تکامل نیاز به امنیت اجتماعی محسوس و الزامی است و مهم‌ترین پدیده اجتماعی برای حفظ امنیت و احساس آن توسل به روابط اجتماعی و اعتماد در جامعه می‌باشد و این مهم تحت عنوان سرمایه اجتماعی قابل تأمل است (راشکی قلعه‌نوع، ۱۳۹۳: ۳۱)؛ زیرا سرمایه اجتماعی، زیربنای توسعه فرهنگی هر جامعه محسوب می‌شود و هر چه سرمایه اجتماعی در بخش‌های فرهنگی جامعه تقویت شود، توسعه فرهنگی نیز سرعت بیشتری به خود می‌گیرد. از این رهگذر، رفتار و نحوه تعاملات افراد قابل پیش‌بینی و حساب‌شده‌تر خواهد شد که ارمغان آن گسترش اعتماد اجتماعی است. بدین ترتیب مناسبات اجتماعی مطلوب مانع از سقوط ارزش‌های اجتماعی و در نهایت امنیت را ایجاد می‌کند (پیلتن و برومند، ۱۳۹۳: ۱۲۲). به‌طور کلی امنیت اجتماعی به قلمروهایی از حفظ حریم فرد مربوط می‌شود که به نحوی در ارتباط با دیگر افراد جامعه بوده و به نظام سیاسی و دولت مربوط می‌شود. این قلمروها می‌توانند زبان، نژاد، اعتبار، قومیت، نقش اجتماعی، کار، درآمد، رفاه، مشارکت سیاسی، آزادی، اعتقاد و ... باشند (افشانی و ذاکری همامانه، ۱۳۹۱: ۸۵).

امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی در دنیای پس از جنگ سرد به‌طور روزافزونی به‌عنوان یک بعد از امنیت مطرح می‌شود. پس عبارت است از میزان حفظ و ارتقاء شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالا و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین‌المللی؛ به‌بیان‌دیگر، امنیت اقتصادی مجموعه‌ای از شرایط، عوامل و ساختارهای اجتماعی است که سبب دلگرمی، آسایش خیال، شوق و ذوق مردم به کار و کوشش و فعالیت و امید به آینده می‌شود (افروخته و حجی‌پور، ۱۳۹۳: ۴۰). امنیت اقتصادی به وضعیتی که در آن واحدهای تولیدی بتوانند بدون نگرانی از خطرات محیطی، برنامه‌ریزی بلندمدت داشته باشند یا مجموعه‌ای از شرایط، عوامل و ساختارهای اجتماعی که باعث دلگرمی، آسایش خیال، ذوق و شوق مردم به کار و کوشش، فعالیت به آینده می‌شود و یا اینکه چهارچوب نهادینه‌ای از شرایط سیاسی، اجتماعی و حقوقی که اعتماد پس‌اندازکنندگان را جلب کرده و امنیت جانی افراد و امنیت حقوقی معاملات را افزایش می‌دهد (معصومی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۲). امنیت

اقتصادی یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت ملی و از اصول مهم و زیرساخت‌های اساسی کشورها برای دستیابی به توسعه اقتصادی و ارتقاء سطح رفاه اجتماعی محسوب می‌شود و از این رو همیشه مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان اقتصادی کشورها بوده است (عزتی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۸۲). امنیت اقتصادی دارای ابعاد و مفاهیم گسترده‌ای بوده و می‌توان بر اساس دیدگاه‌های مختلف، شاخص‌های متفاوتی را به‌عنوان شاخص‌های امنیت اقتصادی تعریف کرد.

جدول شماره (۲). سطوح مختلف امنیت اقتصادی.

ردیف	معیار طبقه‌بندی	سطوح امنیت اقتصادی
۱	جغرافیایی	ناحیه‌ای، کشوری، منطقه‌ای، جهانی
۲	فعلان اقتصادی	خانوارها، بنگاه‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی، مؤسسات مالی داخلی و خارجی
۳	حوزه‌ها	تولید تجارت، مالکیت، بحران‌های اقتصادی، بخش مالی، معیشت، اشتغال، محیط‌زیست و ...

امنیت سیاسی و فرهنگی

امنیت سیاسی از جمله ابعادی است که کمتر از سایر موارد، تنظیم و طبقه‌بندی شده است. ابهام در مرزهای مفهومی، باعث شده که تحلیلگران از برخورد مجزا با این بعد غفلت ورزیده و اغلب آن را به‌عنوان بخشی از امنیت اقتصادی یا نظامی مطرح کنند (افراخته و حجتی‌پور، ۱۳۹۲: ۴۰). امنیت سیاسی مفهومی چندوجهی و پیچیده است؛ زیرا اولاً احساس در فضای ذهنی و بین اذهانی شکل می‌گیرد، ثانیاً این احساس ناظر بر حوزه امنیت می‌باشد که خود واجد صفاتی چون ذهنی بودن، نسبی بودن و مانند آن است، ثالثاً این امنیت در حوزه سیاسی می‌باشد که به تعبیر «مارکس وبر» حوزه قدرت است. برداشت ما از سیاست عبارت خواهد بود از مجموعه کوشش‌هایی که به‌منظور شرکت در قدرت به کار می‌رود؛ پافشاری‌ای که در تقسیم آن اعم از اینکه بین دولت‌ها باشد یا بین گروه‌های داخلی یک کشور اعمال می‌شود (افشانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶). «حیدری و همکاران»، احساس امنیت سیاسی را نوعی ذهنیت و جهت‌گیری روانی مثبت شهروندان نسبت به عدم تضييع حقوق سیاسی خود توسط دولت و سازمان‌های سیاسی می‌دانند و این احساس که می‌توانند آزادانه در فعالیت‌های سیاسی مشارکت داشته و به بیان آراء و افکار سیاسی خود بپردازند و همچنین احساس کنند رسانه‌ها

تأثیر مرزها بر امنیت پایدار مناطق مرزی با تأکید بر رویکرد توسعه اقتصادی... 85
 می‌توانند آزادانه و بدون ترس به انعکاس مطالب و وقایع سیاسی کشور بپردازند
 (محمودی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۶)؛ را هم شامل می‌شود.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و به روش توصیفی-تحلیلی، با هدف «تعیین میزان تأثیر مرز بر امنیت مناطق شهری هم‌جوار با مرز در شهرستان آبادان» انجام می‌شود. فن موردنظر در این پژوهش، پیمایش می‌باشد و از جستجوی کتابخانه‌ای، اینترنتی، بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی، مشاهده‌های میدانی نیز در این پژوهش استفاده می‌شود. جامعه آماری این پژوهش، شامل کلیه ساکنان شهر آبادان (افراد ۱۸ سال به بالا)، کارکنان مرزبانی و سایر کارشناسان در رسته‌های مختلف، شاغل در بازارچه‌ها و پاسگاه‌های مرزی و همچنین ستاد انتظامی و مرزبانی شهرستان آبادان می‌باشد که بر اساس سرشماری سال (۱۳۹۵)، (۲۹۷) هزار نفر می‌باشد. نمونه‌گیری از نوع تصادفی برای محاسبه حجم نمونه از فرمول کوکران با سطح اطمینان (۰/۰۹۵) و خطای استاندارد (۰/۰۵) استفاده شده و بدین ترتیب حجم نمونه (۳۸۳) نفر برآورد شد. سنجش پایایی گویه‌ها با توجه به ضریب آلفایی کرونباخ (۰/۸۵)، نشان‌دهنده همبستگی بالای درونی گویه‌ها می‌باشد. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی با به‌کارگیری نرم‌افزار «اس‌پی‌اس‌اس»^۱ و در راستای آن از آزمون‌های آماری تی تست تک نمونه‌ای، ضریب همبستگی پیرسون و همچنین رگرسیون چندگانه استفاده شده است. در این پژوهش برای بررسی تأثیر مرزها بر مسائل امنیتی از (۴) شاخص امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی، امنیت زیست‌محیطی و امنیت سیاسی و (۱۱) مؤلفه استفاده شده است.

جدول شماره (۳). شاخص‌ها و متغیرهای پژوهش.

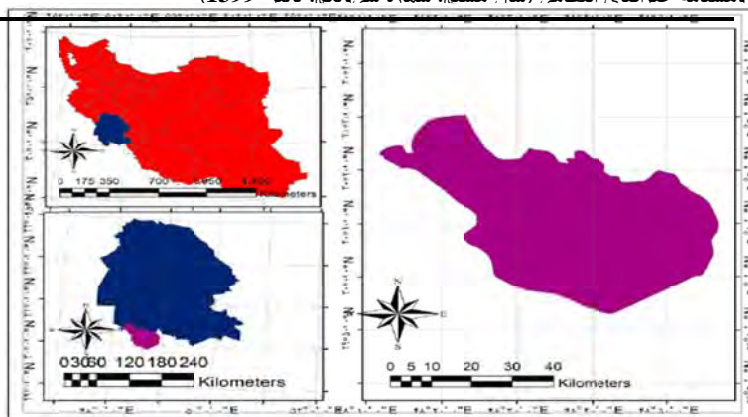
ابعاد	مؤلفه‌ها
ویژگی‌های شخصی پاسخ‌دهندگان	سن، سطح تحصیلات، وضعیت تأهل، فعالیت
موانع و تهدیدات امنیتی	تهدیدات امنیتی
توسعه اقتصادی	امنیت اقتصادی
امنیت زیست‌محیطی	امنیت زیست‌محیطی
امنیت اقتصادی	احساس امنیت اقتصادی

مؤلفه‌ها	ابعاد
اشتغال و کارآفرینی	امنیت اجتماعی
امنیت معیشت	
امنیت اجتماعی و روانی	
اعتماد اجتماعی	
آسیب‌های اجتماعی	
نابرابری اجتماعی	
سرمایه اجتماعی	امنیت سیاسی
امنیت جانی و روانی	
سیاست و برنامه‌ریزی	
آمایش مرزی	

قلمرو پژوهش

شهرآبادان با مساحت (۲۵۳۸) کیلومترمربع در جنوب‌غربی خوزستان و در شمال جزیره‌ای به همین نام واقع شده است. این جزیره به واسطه وجود اروندرود در غرب، رودخانه بهمنشیر در شمال و شرق و نیز خلیج‌فارس در جنوب آن به وجود آمده است. اروندرود، بهمنشیر و کارون مهم‌ترین رودهای منطقه محسوب می‌شوند. آبادان به شکل جزیره‌ای در کنار خلیج‌فارس قرار گرفته و دارای آب‌وهوای گرم و مرطوب است. جمعیت این شهرستان طبق سرشماری سال (۱۳۹۵) برابر با (۲۹۷) هزار نفر می‌باشد. این شهرستان از نظر موقع جغرافیایی در (۴۷) درجه و (۳۸) دقیقه طول شرقی و (۲۹) درجه و (۵۷) دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. شهرستان آبادان از شمال به شادگان، از شرق و جنوب به خلیج‌فارس، از غرب و جنوب‌غربی به کشور عراق که حدفاصل مرز طبیعی را رودخانه تشکیل می‌دهد و از شمال‌غربی به خرمشهر محدود می‌شود. همچنین بر اساس سرشماری سال (۱۳۹۵) شهرستان آبادان دارای دو بخش اروندکنار و مرکزی؛ سه شهرآبادان، اروندکنار و چوئبده و دارای شش دهستان مینوبار، نصار، نوآباد، بهمنشیر جنوبی، بهمنشیر شمالی و شلاحی می‌باشد. مرز مشترک طولانی با کشور عراق، باعث شده این شهرستان از موقعیت ویژه‌ای برخوردار باشد. در واقع وجود (۶۳۰) کیلومتر مرز مشترک با عراق و به علت کم‌عارضه بودن مرز، یکی از محورهای تهدید ایران محسوب می‌شود. وجود رودخانه‌های پرآب، سدهای بزرگ و منابع عظیم نفتی در یک مثلث جغرافیایی حدود (۱۰۰۰۰) کیلومترمربعی از یک‌سو و

وجود بندرهای مهم صادرات و واردات، این شهرستان را به‌عنوان یکی از قطب‌های مهم صنعتی و ارتباطی کشور مطرح کرده است. به همین دلیل شهرآبادان از یک موقعیت ژئوپلیتیکی برخوردار است. ارون‌رود از نقاط راهبردی و مهم این منطقه در مرز ایران و عراق واقع شده که از رودهای دائمی محسوب می‌شود و همچنین از رودخانه‌های مرزی عراق و ایران می‌باشد و تعیین محل دقیق مرز در این منطقه از دیرباز مورد اختلاف ایران و همسایه غربی خود بوده است. به اعتقاد کارشناسان جغرافیای سیاسی و امنیتی، خالی شدن روستاها و مناطق اطراف مرز از سکنه می‌تواند در کوتاه و بلندمدت به نامنی در مناطق مرزی کشور دامن بزند. با توجه به نیاز بازار عراق به‌ویژه استان بصره به محصولات و صنایع غذایی، ساختمان و تأسیسات و لوازم‌خانگی، مناطق آزاد در خوزستان می‌توانند نقش مهمی در تأمین نیازهای این کشور و رونق صادرات غیرنفتی داشته باشند؛ اما شهر همچنان در بند بحران‌های زیست‌محیطی، اجتماعی، جمعیتی و اقتصادی گرفتار مانده است. تناقض میان روایت حاکمیت و واقعیت زندگی و شناسایی سیاست‌های نارسا و نادرست به‌عنوان عوامل اصلی بحران‌های آبادان، حسی از گسستگی و ناامیدی سیاسی ایجاد شده است که گاهی اوقات در قالب شورش و اعتراض ظهور می‌کند. اگر آبادان زمانی نمادی از یک مدرنیته کلان‌شهری بود، اکنون حامل حال و هوایی از ویرانشهری است که در یادمان‌های غم‌آلود شهر نوین گذشته و آینده‌ای که وعده‌ای جز فرود فزاینده ندارد، فرو رفته است. علاوه بر این، همه پروژه‌های فاقد برنامه‌ریزی و اجرای نادرست، از جمله احداث سدهای بزرگ، کشت و صنعت نیشکر و انتقال آب، باعث کمبود و آلودگی آب‌های استان خوزستان شده‌اند. سدسازی‌ها و تغییر مسیر آب در بخش علیای رودخانه‌ها توسط کشورهایی که معبر این رودها هستند مانند ترکیه، ایران، عراق و سوریه، منجر به خشک شدن فاجعه‌بار تالاب‌های مناطق جنوبی ایران و عراق شده است. خشکی و گسترش تغییرات کویری این مناطق به جابه‌جایی انبوه جمعیت و افزایش طوفان‌های مهلک خاک و شن انجامیده است. شرایط وخیم آلودگی هوا ناشی از نمک، غبار و مواد شیمیایی باعث تعطیلی مکرر مدارس، ادارات و نیروگاه‌های برق شده است.

شکل شماره (۱). موقعیت محدوده مورد مطالعه^۱.

یافته‌های پژوهش

بررسی مهم‌ترین تأثیرات مرز بر ابعاد امنیتی شهرآبادان

به‌منظور تأثیر مرز بر امنیت شهرآبادان از ابعاد چهارگانه امنیتی شامل امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی، امنیت سیاسی و امنیت زیست‌محیطی و در این راستا از رگرسیون استفاده شده است. تحلیل رگرسیون این امکان را فراهم می‌آورد که تغییرات متغیر وابسته از طریق متغیر یا متغیرهای مستقل پیش‌بینی و سهم هر یک از متغیرهای مستقل در تبیین متغیر وابسته تعیین شود. مقدار رگرسیون بین (۰ تا ۱) است. مقدار به‌دست‌آمده ما بین (۰ تا ۱) «واریانس تبیین شده» نامیده می‌شود که آن را با R^2 نشان می‌دهند. در صورتی که مقدار R^2 کمتر از یک باشد، مقدار واریانس تبیین شده به‌دست می‌آید که نشان‌دهنده میزان تأثیر سایر متغیرها بر متغیر مستقل می‌باشد. سایر گزینه‌های مؤثر در تحلیل رگرسیون شامل بتا (B) است که در پیش‌بینی مقادیر رگرسیون بایستی از آن استفاده شود؛ بنابراین از روی آن می‌توان به اهمیت نسبی متغیرها پی برد. بزرگ بودن بتا نشان‌دهنده اهمیت نقش آن در پیش‌گویی متغیر وابسته است.

1- منبع: Abadan country government, ۲۰۱۶.

بررسی تأثیر مرز بر متغیرهای امنیتی منطقه از نظر پاسخگویان

در ابتدا برای بررسی نقش مرز بر تک تک متغیرها از آزمون میانگین پاسخ‌های پاسخگویان استفاده می‌شود که در اینجا به دلیل طولانی بودن محاسبات فقط مهم‌ترین و کم‌اهمیت‌ترین متغیر در هر شاخص آورده شده است.

جدول شماره (۴). بررسی تأثیر مرز بر متغیرهای امنیتی منطقه از نظر پاسخگویان.

ابعاد	متغیرها	میانگین نمونه	انحراف معیار
زیست‌محیطی	میزان رضایت از کیفیت هوای شهر	۳۰/۱۱	۵/۶۳
	رضایت از آب شرب شهر	۲۷/۳۴	۶/۷۶
	میزان رضایت از هم‌محله‌ای‌ها	۱۵/۱۲	۸/۳۵
اقتصادی - اجتماعی	رضایت از کیفیت محل زندگی خود نسبت به دیگران	۲۹/۳۶	۶/۴۱
	اشتغال و تنوع اقتصادی	۳۰/۰۶	۶/۳۶
	رفع فقر و محرومیت	۲۵/۲۳	۶/۵۸
	کمک مردم به یکدیگر	۹/۰۸	۸/۸۹
سیاسی	کاهش اختلافات مرزی	۳۱/۲۶	۵/۱۳
	روشنفکری و مقابله با تبلیغات نیروهای بیگانه	۲۹/۱۴	۵/۹۹
	جلوگیری از ورود کالاهای قاچاق	۳۲/۷۴	۵/۱۰
	احترام متولیان و مسئولان به خواسته‌های مردم	۸/۷۲	۸/۹۹
	آدم‌ربایی در شهر	۱۰/۵۴	۸/۰۹

همان‌طور که در جدول شماره (۴) مشاهده می‌شود از نظر پاسخگویان، در بعد امنیت زیست‌محیطی مرز بیشترین تأثیر را بر میزان «رضایت از کیفیت هوای شهر» و «رضایت از آب شرب شهر» به ترتیب با میزان میانگین (۳۰/۱۱) و (۲۷/۳۴) درصد داشته و کمترین تأثیر را بر میزان «رضایت از هم‌محله‌ای‌ها» با میزان میانگین (۱۵/۱۲) دارد. در بعد امنیت اقتصادی - اجتماعی نیز «اشتغال و تنوع اقتصادی» و «رفع فقر و محرومیت» با میزان میانگین (۳۰/۰۶) و (۲۵/۲۳)، بیشترین تأثیر را داشته و «کمک مردم به یکدیگر» با میزان میانگین (۹/۰۸) کمترین تأثیر را دارد. در نهایت در بعد امنیت سیاسی «جلوگیری از ورود کالاهای قاچاق» با میزان میانگین (۳۲/۷۴) و «روشنفکری و مقابله با تبلیغات نیروهای بیگانه» با میزان میانگین (۲۹/۱۴) بیشترین تأثیر و از لحاظ متغیرهای «آدم‌ربایی در شهر» و «احترام متولیان و مسئولان به خواسته‌های مردم» با میزان میانگین (۱۰/۵۴) و (۸/۷۲) کمترین تأثیر را دارد.

بررسی تأثیر مرز بر مؤلفه‌های امنیتی منطقه با استفاده از آزمون رگرسیون خطی

برای بررسی اینکه مرز بیشترین تأثیر را بر کدام شاخص‌ها دارد، آزمون رگرسیون خطی استفاده شده است. در این مرحله تک‌تک شاخص‌ها و مؤلفه‌ها به‌عنوان متغیر وابسته و مرز به‌عنوان متغیر مستقل انتخاب و به‌صورت جداگانه وارد آزمون رگرسیون شده‌اند و در نهایت ارتباط هر شاخص با مرز سنجیده شد تا دیدی کلی به‌دست آید.

جدول شماره (۵). بررسی تأثیر مرز بر مؤلفه‌های امنیتی منطقه با استفاده از آزمون رگرسیون خطی.

ابعاد	مؤلفه‌ها	B	SE	Beta	T	P
امنیت	مقدار ثابت	۹/۱۷۷	۰/۶۱۹	-	۱۴/۸۲۲	۰/۰۰۰
	امنیت زیست‌محیطی	۰/۳۷۵	۰/۳۱۱۲	۰/۴۶۴	۴/۵۸۱	۰/۰۰۰
امنیت اقتصادی	احساس امنیت اقتصادی	۰/۴۵۲	۰/۶۵۲	۰/۷۸۰	۸/۱۳۲	۰/۰۰۰
	اشتغال و کارآفرینی	۰/۳۴۸	۰/۳۴۳	۰/۴۹۳	۵/۱۴۳	۰/۰۰۰
	امنیت معیشت	۰/۳۸۷	۰/۳۸۶	۰/۶۱۷	۶/۰۴۸	۰/۰۰۰
امنیت اجتماعی	اعتماد اجتماعی	۰/۳۱۹	۰/۳۱۴	۰/۲۵۸	۲/۹۴۲	۰/۰۰۳
	آسیب‌های اجتماعی	۰/۲۹۴	۰/۳۲۱	۰/۴۷۸	۴/۹۸۹	۰/۰۰۰
	نابرابری اجتماعی	۰/۵۱۷	۰/۳۰۵	۰/۳۹۸	۴/۲۴۶	۰/۰۰۰
امنیت سیاسی	سرمایه اجتماعی	۰/۲۶۱	۰/۲۸۷	۰/۳۱۸	۳/۱۰۲	۰/۰۰۱
	امنیت جانی و روانی	۰/۳۲۵	۰/۲۸۱	۰/۳۶۰	۴/۱۵۴	۰/۰۰۰
	سیاست و برنامه‌ریزی	۰/۳۶۶	۰/۳۷۹	۰/۵۳۴	۵/۸۵۶	۰/۰۰۰
	آرامش مرزی	۰/۳۵۷	۰/۴۴۷	۰/۵۹۱	۶/۳۰۸	۰/۰۰۰

$$ADJ: R^2 = ۰/۸۲۰ \quad R^2 = ۰/۸۳۳ \quad R = ۰/۹۱۳$$

مطابق جدول شماره (۵)، مرز بیشترین تأثیر را بر مؤلفه‌های «امنیت اقتصادی» با میزان بتای (۰/۷۸۰) و «امنیت معیشت» با میزان بتای (۰/۶۱۷) و کمترین تأثیر را بر فاکتور «اعتماد اجتماعی» با میزان بتای (۰/۲۵۸) دارد. درکل مرز بیشترین تأثیر را به ترتیب بر امنیت اقتصادی، امنیت زیست‌محیطی، امنیت سیاسی و امنیت اجتماعی دارد. مؤلفه‌های (۱۱) گانه امنیتی، (۰/۸۲) درصد از واریانس امنیت مرزی را پیش‌بینی می‌کنند. از مقادیر P-Value هر یک از مؤلفه‌ها نتیجه می‌شود که ارتباط معنی‌داری بین نقش مرز و امنیت مناطق مرزی وجود دارد؛ بنابراین می‌توان اعلام کرد که بین امنیت مرزی و فاکتورهای امنیتی منطقه آبادان رابطه معناداری وجود دارد و افراد جامعه

تأثیر مرزها بر امنیت پایدار مناطق مرزی با تأکید بر رویکرد توسعه اقتصادی... 91

آگاهی با درصد قابل توجه «ضریب تعیین تعدیل شده» (۰/۸۱۰)، تأثیر مثبت مرزی را بر فاکتورهای امنیتی تأیید کرده‌اند.

بررسی اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی منطقه مرزی آبادان با امنیت پایدار

برای بررسی ارتباط متغیرهای آزمون با یکدیگر از آزمون «تی تست تک نمونه‌ای» و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که خروجی آن شامل مقدار همبستگی متغیرها و سطح معنی‌داری آزمون می‌باشد.

جدول شماره (۶). نتایج حاصل از تحلیل تی تک نمونه‌ای برای مقایسه نمره توسعه اقتصادی در گروه نمونه با نمره معیار.

۳ Test Value =					
متغیر	T مقدار	تعداد نمونه	p	انحراف استاندارد	با فاصله اطمینان ۹۵٪ حد پایین حد بالا
ارتباط توسعه اقتصادی با امنیت مرزی	۵/۰۹۹	۳۸۴	$p < ۰/۰۰۰$	۰/۳۲۸۵۷	۰/۲۰۱۸ — ۰/۴۵۵۳

همان‌گونه که در جدول شماره (۶) مشاهده می‌شود، میانگین نمره «توسعه اقتصادی» در گروه نمونه (۳/۳۲۹۸) با انحراف استاندارد (۰/۳۲۸۵) بود که به‌طور معناداری ($p < ۰/۰۰۰$) از نمره معیار (۳) بالاتر بود. پس این فرض ما نیز تأیید می‌شود که بین اشتغال و توسعه اقتصادی منطقه مرزی آبادان با امنیت پایدار این شهر رابطه معنای داری وجود دارد.

از طرفی میزان همبستگی T بین متغیرها، با توجه به سطح معنی‌داری آزمون که مقدار صفر محاسبه شده است، نشان‌دهنده ارتباط همبستگی بین دو متغیر می‌باشد و از طرفی این مقدار بر اساس جدول زیر همبستگی عدد (۰/۷۶۳) محاسبه شده است و این بیانگر رابطه مستقیم و قوی (زیرا مقدار همبستگی مثبت و بین $۰/۷۰ \pm$ — $۱ \pm$) بین این دو متغیر می‌باشد.

پایدار مرزی.

Correlations		
اشتغال زایی و توسعه اقتصادی	امنیت پایدار	
۰/۰۰۱	۱	Pearson Correlation
۰/۷۶۳		Sig. (۲-tailed)
۳۵۰	۳۵۰	N
۱	۰/۷۶۳	Pearson Correlation
	۰/۰۰۱	Sig. (۲-tailed)
۳۵۰	۳۵۰	N

نتیجه آزمون

همان طور که در جدول شماره (۷) مشاهده می شود از نظر پاسخگویان، «رونق اقتصادی مناطق مرزی»، «افزایش اشتغال زایی و کاهش بیکاری»، «جذب و اشتغال بومیان محلی» بیشترین تأثیر و «توسعه اماکن عمومی» و «توازن بین عرضه و تقاضا» نسبت به سایر متغیرها کمترین تأثیر را بر امنیت پایدار شهرآبادان دارند. بیش از (۷۰) درصد پاسخگویان معتقد به این بوده اند که رونق اقتصادی و اشتغال زایی مناطق مرزی تأثیر زیادی بر امنیت پایدار شهرآبادان دارند. در نتیجه می توان اعلام کرد که بین اشتغال زایی و توسعه اقتصادی مناطق مرزی با امنیت پایدار شهرستان آبادان رابطه معناداری وجود دارد و افراد جامعه آماری با درصد قابل توجه ای تأثیر مثبت رونق اقتصادی و اشتغال زایی و توسعه اقتصادی مناطق مرزی بر امنیت پایدار را تأیید کرده اند. در واقع می توانیم بگوییم بین توسعه اقتصادی و امنیت پایدار رابطه دو دوسویه برقرار است و این دو فاکتور مکمل هم هستند.

جدول شماره (۸). تأثیر اشتغال زایی و توسعه اقتصادی بر امنیت پایدار از نظر پاسخگویان.

متغیرها	میانگین نمونه	انحراف معیار
رونق اقتصادی مناطق مرزی	٪۷۰/۸	۰/۴۱۳
درآمد پایدار	٪۶۳/۷	۰/۴۹۸
بهبود وضعیت مسکن	٪۶۲/۹	۰/۵۱۹
توسعه اماکن عمومی	٪۴۷	۰/۵۹۸
توازن بین عرضه و تقاضا	٪۵۴/۳	۰/۵۸۲

تأثیر مرزها بر امنیت نابدا، مناطق مرزی، با تأکید بر رویکرد توسعه اقتصادی... ۵۲

متغیرها	میانگین نمونه	انحراف معیار
جذب و اشتغال بومیان محلی	٪۶۶/۶	۰/۴۵۶
پایداری شغلی مرزنشینان	٪۶۵/۱	۰/۴۶۷
افزایش اشتغال زایی و کاهش بیکاری	٪۶۸/۳	۰/۴۴۷
تحرك و تنوع شغلی	٪۵۶/۴	۰/۵۶۶
کنترل مشاغل کاذب	٪۵۹	۰/۵۲۸

- سنجش و رتبه‌بندی مهم‌ترین موانع و تهدیدات امنیتی در منطقه مرزی مورد مطالعه

با توجه به ویژگی‌های منطقه مورد مطالعه شاخص‌هایی به منظور رتبه‌بندی مهم‌ترین موانع و تهدیدات امنیتی در منطقه در نظر گرفته می‌شود. در این بخش با استفاده از آزمون رگرسیون خطی چندگانه مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جدول شماره (۹). نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای اولویت‌بندی تهدیدات امنیتی در منطقه مورد مطالعه.

متغیرهای پیش‌بین	B	SE	Beta	T	P
مقدار ثابت	۳/۸۲۷	۱/۰۴۷	-	۳/۶۵۶	۰/۰۰۰
رفت و آمدهای غیرقانونی	۱/۴۶۸	۰/۲۱۹	۰/۵۳۷	۶/۷۱۰	۰/۰۰۰
تعرض قاچاقچیان	۲/۱۶۳	۰/۴۳۷	۰/۳۵۹	۴/۹۵۲	۰/۰۰۰
تهدیدات زیست‌محیطی	۴/۷۴۶	۰/۵۹۹	۰/۵۶۵	۷/۹۲۰	۰/۰۰۰
اقلیت‌های قومی - مذهبی	۱/۷۸۹	۰/۴۸۰	۰/۲۳۱	۳/۷۲۴	۰/۰۰۰
برهم‌خوردن آرامش مرزی و درگیری‌ها و اختلافات مرزی	۳/۶۶۶	۰/۵۰۹	۰/۴۷۵	۷/۳۰۹	۰/۰۰۰
اعتماد به مرزنشینان	۰/۷۹۹	۰/۲۴۸	۰/۲۲۷	۳/۶۶۰	۰/۰۰۰
حمل مواد مخدر و سایر کالاهای غیرمجاز از مرزهای غیرمجاز	۳/۵۱۱	۰/۴۸۱	۰/۴۵۳	۷/۲۹۶	۰/۰۰۰
مراکز ثقل و حساس	۰/۹۸۵	۰/۲۹۹	۰/۲۷۳	۴/۹۵۵	۰/۰۰۰

ADJ:R²=۰/۷۵۰ R²=۰/۷۶۰ R=۰/۸۱۳

در تفسیر جدول شماره (۹)، در گام اول به میزان «ضریب تعیین تعدیل‌شده» توجه می‌شود. این میزان نشان می‌دهد که متغیرهای مذکور چند درصد از واریانس تهدیدات امنیتی منطقه را پیش‌بینی می‌کنند. با توجه به نتایج جدول شماره (۶)، متغیرهای (۷) گانه مورد نظر (۰/۷۵) درصد از واریانس امنیت مرزی را پیش‌بینی می‌کنند؛ زیرا میزان

صرب تعیین تعدیل شده برابر با (۰/۷۵۰) می باشد. شاخص بعدی میزان «بتای» هر متغیر است. همان گونه که از مقادیر P-Value هر یک از متغیرها دیده می شود، همه متغیرها به صورت معناداری امنیت مناطق مرزی مورد مطالعه را پیش بینی می کنند که تهدیدات زیست محیطی، رفت و آمدهای غیرقانونی، حمل موادمخدر و سایر کالاهای غیرمجاز از مرزهای غیرمجاز و برهم خوردن آرامش مرزی و درگیری ها و اختلافات مرزی، به ترتیب با میزان بتای (۰/۵۶۵)، (۰/۵۳۷)، (۰/۴۷۵) و (۰/۴۵۳)، بیشترین میزان تأثیر را بر متغیر امنیت مرزی دارند. متغیرهای اعتماد به مرزنشینان و اقلیت های قومی و مذهبی به ترتیب با میزان بتای (۰/۲۲۷) و (۰/۲۳۱) کمترین تأثیر را بر نامنی مرزی در منطقه مورد مطالعه دارند. در تفسیر این یافته ها این گونه مطرح می شود که با افزایش یک انحراف استاندارد در نمره تهدیدات زیست محیطی، نمره نامنی منطقه به میزان (۰/۵۳۷) انحراف استاندارد افزایش می یابد و برعکس کاهش یک انحراف استاندارد در متغیر ذکر شده، موجب کاهش (۰/۵۳۷) انحراف استاندارد در متغیر نامنی می شود. در خصوص تأثیر سایر متغیرها نیز می توانیم به همین نحو قضاوت کنیم.

نتیجه گیری

در تاریخ، جامعه ای سراغ نداریم که فارغ از دغدغه ها و معضلات امنیتی، روزگار را سپری کرده باشد. در واقع امنیت بنیادی ترین نیاز یک جامعه و مهم ترین عامل برای دوام زندگی اجتماعی به شمار می رود. تحولات مفهوم امنیت مرزها از اتکا بر تنها یک بعد به سوی تأکید بر ابعاد ترکیبی تغییر یافته است. امروزه برخلاف گذشته که بیشتر مطالعات به ساختارهای فیزیکی متکی بود، اکنون بر شرایط اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی مناطق مرزی معطوف شده است و از مرز نه تنها به عنوان یک مانع و خط جداکننده صرف، بلکه به عنوان سازه ای با تأثیرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی یاد می شود که هرگونه تغییر و تحول در آن می تواند برهم زننده و یا تأمین کننده امنیت پایدار مناطق مرزی باشد.

به همین دلیل در این پژوهش تلاش شد تا با به کارگیری مجموعه ای از شاخص های توسعه یافتگی؛ به بررسی نقش مرز بر ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی

ملاحظه مرزی آبادان با تأکید بر توسعه اقتصادی از دیدگاه مردم و مسئولین پرداخته شود و مهم‌ترین موانع و تهدیدات امنیتی منطقه مشخص شوند. در این راستا برای بیان اهمیت نسبی هر یک از شاخص‌ها از آزمون‌های رگرسیون خطی، تی‌تست و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج گویای این است که مرزها از لحاظ امنیت زیست‌محیطی، بیشترین تأثیر را بر میزان رضایت از کیفیت هوای شهر؛ از لحاظ امنیت اقتصادی- اجتماعی، بیشترین تأثیر را بر اشتغال و تنوع اقتصادی و در نهایت در بعد امنیت سیاسی نیز بیشترین تأثیر را بر جلوگیری از ورود کالاهای قاچاق دارند. نتایج آزمون رگرسیون خطی درباره سنجش و بررسی تأثیر مرز بر ابعاد امنیتی منطقه مورد مطالعه، نشان‌دهنده تأثیر مثبت در کلیه شاخص‌های موردنظر پژوهش می‌باشد و در بعد امنیت اقتصادی نسبت به سایر ابعاد تأثیر بیشتری دارد. با توجه به مقدار $(p \leq 0/000)$ ارتباط معنی‌داری بین نقش مرز و امنیت مناطق مرزی وجود دارد و افراد جامعه آماری با درصد قابل‌توجهی، تأثیر مثبت مرز را بر فاکتورهای امنیتی تأیید کرده‌اند. با توجه به سطح معناداری $(p < 0/000)$ بین اشتغال‌زایی و توسعه اقتصادی منطقه مرزی آبادان با امنیت پایدار آن رابطه معنای داری وجود دارد که بیانگر رابطه مستقیم و قوی بین این دو متغیر می‌باشد. بیش از (۷۰) درصد پاسخگویان معتقدند که رونق اقتصادی و اشتغال‌زایی مناطق مرزی تأثیر زیادی بر امنیت پایدار شهرآبادان دارد و افراد جامعه آماری با درصد قابل‌توجهی تأثیر مثبت رونق اقتصادی و اشتغال‌زایی مناطق مرزی بر امنیت پایدار را تأیید کرده‌اند. سنجش و رتبه‌بندی مهم‌ترین موانع و تهدیدات امنیتی در منطقه مرزی مورد مطالعه نشان داد که متغیرهای موردنظر (۰/۷۵) درصد از واریانس امنیت مرزی را پیش‌بینی می‌کنند. تهدیدات زیست‌محیطی و رفت‌وآمدهای غیرقانونی، بیشترین میزان تأثیر را بر متغیر امنیت مرزی دارند و متغیرهای اعتماد به مرزنشینان و اقلیت‌های قومی و مذهبی به ترتیب با میزان بتای کمترین تأثیر را بر ناامنی مرزی در منطقه مورد مطالعه دارند. نتایج مطالعه بیانگر آن است که مناطق شهرآبادان در ابعاد امنیتی ممکن است در آینده با آسیب‌پذیری و ناپایداری نسبی مواجه شوند. با تکیه بر این اصل که امنیت پایدار در چارچوب توسعه پایدار و توسعه پایدار نیز درگرو امنیت پایدار محقق می‌شود و در صورت عدم مدیریت صحیح فرآیند توسعه و ادامه چنین روندی، آسیب‌ها به تدریج شکل تهدید را به خود

گرفته و زمینه عدم امنیت و ناامنی بیشتر منطقه را فراهم می‌کند. در نهایت باید گفت که کاهش تهدیدات و آسیب‌پذیری ناشی از ویژگی‌های منطقه از طریق راهبرد توسعه با تأکید بر راهبرد توسعه اقتصادی (کاهش فقر)، توسعه اجتماعی (بهبود وضع زندگی، کاهش مهاجرت)، توسعه محیطی (کاهش اثرات مخاطرات طبیعی) و توسعه سلامت، موجب تثبیت جمعیت و پایداری سکونتگاه‌های مرزی و کاهش آسیب‌پذیری‌ها و زمینه‌های ایجادکننده ناامنی می‌شود و در نهایت به امنیت پایدار منطقه کمک می‌کند. پیشنهاد مشخص این پژوهش برای تأمین امنیت مناطق مرزی، توسعه همه‌جانبه مرزها در ابعاد مختلف اجتماعی و اقتصادی می‌باشد؛ چون توسعه و امنیت دارای ارتباطات متقابل بوده و ملازم و مکمل یکدیگر هستند. با توجه به درک اهمیت پیوند امنیت و توسعه با یکدیگر در برنامه‌های آمایش مناطق مرزی، داشتن رویکردی جدید به توسعه و امنیت در مناطق مرزی را ضروری می‌سازد. از این‌رو نگاه به توسعه پایدار مناطق مرزی باید دوسویه باشد؛ همان‌طور که باید به توسعه از دید دفاعی که آن را پایدار می‌کند، نگاه شود؛ به امنیت و دفاع در مناطق مرزی نیز باید از دیدگاه توسعه نگاه کرد؛ بدین معنی که تحقق امنیت و دفاع در مناطق مرزی از طریق برنامه‌های توسعه‌ای صورت گیرد. در مجموع باید از طریق شناسایی فرآیند پیدایش تهدیدات امنیتی، مانع از به‌وجود آمدن زمینه‌های شکل‌گیری تهدیدات امنیتی شد.

پیشنهادها

- ایجاد زمینه‌های اشتغال و درآمد پایدار برای ساکنان نواحی مرزی و جلوگیری از مهاجرت فرآینده و شناخت زوایای پنهان و موانع پیش روی مناطق مرزی برای نیل به امنیت پایدار و در راستای آن توسعه پایدار؛
- تلاش در مشارکت دادن مرزنشینان و توجه به نیازها و مسائل آنان به‌خصوص در مناطقی مثل آبادان با تنوع قومی-مذهبی زیاد؛
- تأکید بر ضرورت تحقق عدالت اجتماعی، محرومیت‌زدایی و رفع تبعیض به‌ویژه میان مناطق مرزی و توجه به فرآیند توزیع امکانات و تخصیص منابع قدرت به‌عنوان مبانی سیاست‌گذاری‌های کلان توسعه و امنیتی در مرزها؛

◇ حذف قاچاق کالا از گردونه فعالیت برخی از مرزنشینان در زمینه پیشگیری از

هزینه‌های هنگفت تحمیلی بر دولت برای ایجاد امنیت و مبارزه با قاچاق؛

- تلاش در از بین بردن نابرابری‌های اجتماعی-اقتصادی و تخصیص امکانات و تسهیلات با برنامه‌ریزی منطقی و پرهیز از سطحی‌نگری، پرداختن ریشه‌ای به معضلات اجتماعی مرزنشینان؛

- ایجاد اشتغال و درآمد پایدار برای ساکنان نواحی مرزی مورد مطالعه؛

- توجه به مقوله آلودگی هوای شهر به‌خصوص مسئله ریزگردها و آب شرب به‌عنوان یکی از فاکتورهای مهم در رضایت مردم از محل زندگی و عدم جلوگیری از مهاجرت آنان؛

- تعدیل در توزیع و پراکنش امکانات و خدمات با رویکرد عدالت فضایی.

- احدپور، آرام (۱۳۹۱). بازارچه‌های مرزی و نقش آن‌ها در توسعه امنیت استان سیستان و بلوچستان. همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها، NCBCS01_111. زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- افشانی، سیدعلیرضا؛ ذاکری هامانه، راضیه (۱۳۹۱). مطالعه تطبیقی میزان احساس امنیت اجتماعی زنان و مردان ساکن شهر یزد. مجله زن و توسعه در سیاست، دوره (۱۰)، شماره ۳ (پیاپی ۳۸)، ص (۱۴۵-۱۶۲).
- افشانی، سیدعلیرضا؛ عسکری ندوشن، عباس؛ ذاکری هامانه، راضیه (۱۳۹۱). بررسی احساس امنیت اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در شهر یزد. مجله تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، شماره (۶۲)، ص (۱-۳۴).
- افروخته، حسن؛ حجی‌پور، محمد (۱۳۹۳). پایش سکونتگاه‌های مرزی در راستای شناخت کانون‌های تهدید امنیت، مورد مطالعه: روستاهای استان خراسان جنوبی. فصلنامه دانش انتظامی خراسان جنوبی، شماره (۴۴)، دوره (۴۴)، ص (۳۷-۵۲).
- پیری، فاطمه؛ ملکی، سعید (۱۳۹۸). سنجش ابعاد احساس امنیت گردشگران مذهبی، مورد مطالعه: شهر مهران. فصلنامه آمایش سیاسی فضا، دوره (۱)، شماره (۴)، ص (۲۲۷-۲۳۷).
- پیلتن، فخرالسادات؛ برومند، مختار (۱۳۹۳). بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر امنیت اجتماعی، مورد مطالعه: کلیه زنان و مردان واقع در گروه سنی ۱۸-۴۵ سال شهر جهرم. مجله علمی-پژوهشی مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره (۶)، شماره (۲)، ص (۱۱۹-۱۲۹).
- جان‌پرور، محسن؛ حسین‌پورمطلق، مهدی؛ مهرو، علی (۱۳۹۲). مدیریت مرز؛ به‌عنوان استراتژی کشورها برای حفظ نظم و امنیت در کشور. فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک، سال (۹)، شماره ۴ (پیاپی ۳۲)، ص (۵۸-۸۳).
- خرازیان، هوال؛ اخباری، محمد؛ فرجی‌راد، عبدالرضا (۱۳۹۷). تحلیل تأثیر مؤلفه‌های توسعه اقتصادی بر امنیت پایدار منطقه مرزی، مورد مطالعه: منطقه مرزی بورالان تا سردشت. فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال (۱۵)، شماره (۶۰)، ص (۸۰-۹۶).
- زارعی، بهادر (۱۳۹۱). بنیادهای نظری جغرافیای سیاسی با تأکید بر اسلام و ایران. تهران: دانشگاه تهران.
- زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۶). مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی با تأکید بر کارکرد امنیتی انتظامی مرزها. چاپ اول. تهران: انتشارات ناجا.

- راسگی قلعه نوع، صفیه (۱۳۹۳). بررسی نقش مرز در امنیت مناطق روستایی مجاور با مرز، مورد مطالعه: شهرستان هیرمند. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی. دانشگاه زابل: دانشکده ادبیات، گروه جغرافیا.
- سیاری، حبیب اله؛ خانزادی، حسین (۱۳۹۱). تنگه‌های راهبردی جهان. تهران: دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- سعادت‌تی جعفرآبادی، حسن؛ زیرکی، محمدرضا (۱۳۹۴). امکان‌سنجی توسعه مرزها و نقش آن بر امنیت مرزی. مورد مطالعه: بازارچه مرزی استان خراسان رضوی با افغانستان. پژوهشنامه مطالعات مرزی، سال (۳)، شماره (۴)، ص (۲-۲۸).
- سعدونی، هاتفه (۱۳۹۵). ساماندهی فضایی ورودی‌های شهرآبادان، منطقه موردی: بندر چوئبده. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع): دانشکده هنر و معماری اسلامی، گروه هنر.
- صابر، زهرا؛ اخباری، محمد؛ فرازی‌راد، عبدالرضا (۱۳۹۷). تجزیه و تحلیل مؤلفه‌های توسعه مرزی در روابط ایران و عراق. مجله مطالعات مرزی، سال (۶)، شماره (۱)، ص (۴۶-۷۱).
- علمدار، اسماعیل؛ زرقانی، سیدهادی؛ اعظمی، هادی (۱۳۹۳). تحلیل نقش بازارچه‌های مرزی در گسترش امنیت مناطق مرزی، نمونه موردی: بازارچه ماهیروود شهرستان سریشه خراسان جنوبی. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال (۲)، شماره (۸)، ص (۲۵-۵۰). تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.
- عزتی، نصراله؛ حیدری‌پور، اسفندیار؛ اقبالی، ناصر (۱۳۹۰). نقش و جایگاه آمایش مناطق مرزی در نظام برنامه‌ریزی، مورد مطالعه: مناطق مرزی ایران. مجله نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، شماره (۱۲)، ص (۱۷۹-۱۹۸).
- قالیباف، محمدباقر؛ کرمی، مهرداد (۱۳۹۰). توسعه منطقه‌ای در نواحی مرزی شمال غربی ایران، نمونه موردی: منطقه آزاد تجاری-صنعتی ارس. فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره (۱۵)، شماره (۳)، ص (۱۳۳-۱۴۹).
- کریمی وفایی، مرتضی؛ وفایی، علی‌اکبر (۱۳۹۲). امنیت سازی با توسعه پایدار در مناطق مرزی، مورد مطالعه: شهر مریوان. دوره (۴)، شماره (۱۵)، ص (۹۵-۱۱۲).
- کوزه‌گر کالجی، لطفعلی؛ آقایی، پرویز؛ رئیسی، حسین (۱۳۹۶). تحلیل سنجش ابعاد احساس امنیت گردشگران در شهرهای مرزی، مورد مطالعه: شهر مریوان. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، شماره (۱۸)، ص (۳۰-۵۱). تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.
- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۹). جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی. تهران: انتشارات سمت.

معصومی، مجید؛ ازدری، بهناز؛ ملکونی، محمدجواد (1391). نقش ژئوپلیتیکی رودخانه

ژئواکونومی بازارچه مرزی در برقراری امنیت اجتماعی شهرستان هیرمند و روابط اقتصادی بین ایران و افغانستان. پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، دوره (1)، شماره (3)، ص (65-95). تهران: پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.

– موسوی، میرنجف (1392). ارزیابی نقش بازارچه‌های مشترک مرزی در توسعه و رفاه مناطق مرزنشین، نمونه موردی: بازارچه مرزی تمرچین پیرانشهر. فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره (33)، ص (55-70).

– محمودی، ابوالقاسم؛ حیدری، علی؛ نیکان‌فر، ابوالفضل (1394). جهانی‌شدن فرهنگ و تهدید امنیت ملی. اولین کنفرانس بین‌المللی علوم جغرافیایی. شیراز: مؤسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی.

– CHS (U.N Commission on Human Security). (2003), Human Security Now: Final Report, Protecting and Empowering People. New York.

– Diener, A, C. Hagen, J. (2010), "Introduction: Borders, Identity, and Geopolitics", in: Borderlines and Borderlands: Political Oddities at the Edge of the Nation-State, edited by Alexander C. Diener and Joshua Hagen, Rowman Littlefield Publs., London, pp. 1-14.

– Ebrahimbay salami, Gh (2006): Geopolitical and social insecurity, Geopolitics Quarterly, No. 6-7, Tehran {in persian}.

– Ghalibaf, M (2009): The dimensions of social capital on border security geopolitical Journal, Year 6, Number 2, {in persian}.

– Janparvar, M, Hosseinpour Motlagh, M and Mehro, A. 2013. Border Management; as Strategy of States to Maintain Order and Security in the Country, Geopolitics Quarterly, Volume: 9, No 4, PP 58-82.

– Nebuhr, A (2005), The impact of EU enlargement on European border region, HWWA Discussio.

– Panahi, H(2006): Identify to the boundary pillars, Law Enforcement Education publication, {in persian}

– Rozhansky, M(2000), Border: A Line and a Space. In: Proceedings of Socio-Cultural Dimensions of Borders.